

УДК821.161.2 – 1.09:811.161.2'42Стус

І. М. Онікієнко

*к. філол. н., доц., доц. кафедри української та світової літератур
Криворізький державний педагогічний університет*

**ЛЕКСИКО-ІНТОНАЦІЙНА СТРУКТУРА ВИРАЖЕННЯ
ІРРАЦІОНАЛЬНИХ СТАНІВ ЯК ПЕРЕДБАЧЕННЯ ВЛАСНОГО
ШЛЯХУ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ В. СТУСА “ПАЛІМПСЕСТИ”**

**LEXICAL-INTONATIONAL EXPRESSION STRUCTURE OF
IRRATIONAL STATES AS A PREDICTION OF ONE'S OWN WAY
IN THE POETIC COLLECTION OF VASYL STUS “PALIMPSESTS”**

У публікації репрезентовано авторську міфологію В. Стуса та лексико-інтонаційні особливості її вираження. Здійснено аналіз ірраціональних станів, наявних у хронотопі сновидінь.

Ключові слова: *інтуїтивне самоосягнення, трансцендентність, міфологема шляху, градація, оксиморон.*

The publication communicates the mythology of Vasyl Stus and lexical-intonational features of its expression. The analysis is carried out based on the irrational states, and is expressed in the chronotope of dreams.

Key words: *intuitive self-comprehension, transcendence, path mythology, gradation, oxymoron.*

Інтуїтивне осягнення в системі модернізму означає проникнення у трансцендентність – можливість сягнути за межу видимого, бачити потойбічне. Інтуїція маркує герменевтичне мистецтво, до різновидів якого належить і поетична творчість Василя Стуса. Поезія митця концентрує низку ключових векторних характеристик: філософічність, міфологізація, універсальність, позачасовість. Найавторитетнішим дослідником ірраціональних тенденцій в модерній українській літературі є І. Набитович, що пов'язує ірраціональні переживання з категорією *sacrum*'у. Стосовно містичних віршів В. Стуса періоду ув'язнення, де поет міфологізує власне життя, витворюючи корелятивну пару поет / Христос, найбільшими напрацюваннями в цьому напрямку є есе К. Москальця “Страсті

по Вітчизні” та стаття В. Івашка “Міф про Василя Стуса як дзеркало шістдесятників”.

Метою праці є здійснення аналізу лексико-інтонаційних особливостей вираження ірраціональних станів на означення власного шляху в поетичній збірці В. Стуса “Палімпсести”.

Неокресленість межі між матеріальним і духовним (божественним) світом, профаним і сакральним розмиває будь-які межі між спогадами минулого й передбаченнями майбутнього, миттєвістю та вічністю, життям і смертю. У В. Стуса відсутність межі втілилася в особливу філософію життя – “зниконе розцвітання” [4, с. 356].

Прояв внутрішньої сили, недосяжний раціональному розумінню, стає своєрідним провидінням, передбаченням шляху, що є єдино правильним. Обраний не розумом, а серцем, цей містичний шлях у віршах поета пов’язаний із концептом “доля”. Де б ця творча сила не з’явилася, вона має характер одкровення.

У віршах В. Стуса періоду ув’язнення лексико-інтонаційні засоби слугують вираженню певних таємних речей, які не можна ні передати словами, ні досягнути розумом, а між тим вони виступають найбільш повним способом пізнання свого життєвого шляху й інтуїтивного самоосягнення, яке завжди доповнює божественне призначення.

Міфологема шляху розгортається в багатьох варіантах збірки “Палімпсести”. У вірші “Мені зоря сіяла нині вранці” через авторські мовні новоутвори виражено новий сенс життя ув’язненого поета, який полягав, відповідно до вчення його учителя Г. Сковороди, у духовному самовдосконаленні: жити є “самособоюнаповнення” [5, с. 47].

Містичний перехід межі описано у вірші, де міфічний фенікс переносить поета від людських сваволь в “ясні чертоги”. Можемо спостерігати як шляхом градації та лексичного прийому нарощування смислів категорія буття набуває універсального змісту і зазнає трансформацій від буття до небуття і до “всєбуття” (*Ще кілька літ – і увірветься в’язь...*).

Поетика В. Стуса на означення ірраціональних станів скрізь має оксиморонне значення як поєднання непосредованих смислів, як дуальність усіх тасмних речей, їх двокрайність. Так, у названому вірші, прагнучи екзистенційної свободи, яку дає “всебуття”, поет одночасно почуває його “нестерпність”, адже задля свободи належить перейти кульмінаційний момент смерті. Своє майбутнє воскресіння й безсмертя бачить у власній творчості. Тому хронотоп поетичного простору збірки охоплює теперішнє, де чекає біда, та майбутнє, де здійсниться щастя.

Самоозначення поета містить майже демонічний образ птаха – *“кривокрилий круком крячу”*. Алітерація на “к” передає трагічне голосіння над своєю долею, передбачення біди. За допомогою градації й дорошування смислу лексеми поет означає свій шлях через категорію універсальності, що об’єднує всі життєві смисли: *“дорога вседороги / всенезустрічі – всегону”* (“Кривокрилий птах: коротке...”)

Важливим елементом стусівської поетики, а відтак і часопросторової організації його віршів є сновидіння, які виражають поетові роздуми про природу часу. Оскільки реальність трагічна, поет занурюється у спогади і накликає сни. Це занурення в підсвідоме завжди є нібито продовженням реального існування. В. Стус інтонаційно урізноманітнює вірш, відшукуючи органічний пластичний символічний образ. Ключові з них – свіча й свічадо, що відбивають біль за втраченим минулим, дорогоценість якого виражено метафорою “діамантом”. Свічадо накопичує все пережите, тим і дороге поетові.

Драматично-загострене сприйняття світу позначилося на інтонаційно-синтаксичних особливостях віршів поета. Ламкий та імпульсивний ритм, інтонаційні злети і значущі паузи, еліптичні конструкції, градації, підсилені анафорою, передають психологічні стани, пов’язані із семантикою голосінь, заламування рук, розпуки. Названі лексико-інтонаційні засоби визначають ірраціональне підгрунття поезії В. Стуса. Водночас символічно-міфологічні образи викорінюють національну

закомплексованість, провінційність, містять універсальні смисли, адже ірраціональне відчуття смерті долається утвердженням власного творчого безсмертя.

Ця праця є фрагментом дослідження міфопоетики письменника. Окреслені в ній питання становлять особливий інтерес в сучасному літературознавстві та потребують детальнішого вивчення.

Література

1. Івашко В. Міф про Василя Стуса як дзеркало шістдесятників. *Світовид*. Липень-вересень 1994. Число III (16). С. 104–120.
2. Москалець К. Страсті по Вітчизні. *Людина на крижині*. Літературна критика та есеїстика. Київ : Критика, 1999. С. 209–254.
3. Набитович І. Універсум *sacrum*'у в художній прозі (від Модернізму до Постмодернізму) : монографія. Дрогобич-Люблін : Посвіт, 2008. 600 с.
4. Стус В. Твори : у 4 т. 6 кн. Т. 4 : Повісті та оповідання. Літературна критика. Публіцистичні листи. Львів : Просвіта, 1994. 543 с.
5. Стус В. Твори : у 4 т. 6 кн. Т. 3. Кн. 1: Палімпсести. Львів : Просвіта, 1999. 485 с.